M E T G E S C H I E D E N I S M E E R M E N S ...?!

Neerslag van een gesprek met de heer A.P. Dijkstra, lid van het vakdidaktisch team van het instituut voor geschiedenis van de Rijksuniversiteit van Groningen.

RN Zo in zijn algemeenheid: wat beweegt u om in het onderwijs bezig te zijn?

D. Een eenvoudige vraag, maar moeilijk te beantwoorden. Vraag je naar de motivatie bij mijn werk? Wel: houd ik me met onderwijs bezig om mijn broodje te verdienen? Op de jaarvergadering van de V.G.N. vorig jaar sprak prof. K. van het Reve over "Het nut van de Geschiedenis" en zijn eerste antwoord was, dat het een zeer nuttig vak is, want het houdt enige duizenden collega's uit de werkloosheidswet.
Doe ik het omdat ik zo graag prestaties lever of hard werk of om waardering te oogsten?
Ik hoop dat ik deze basisbehoeften te boven ben..., al zullen ze wellicht nog meespelen...
Een wat materialistisch begin voor een interview, maar de vraag is ook te benaderen met in gedachten de jonge mens op weg naar volwassenheid. Ik denk dat ik hoge prioriteit geef aan jonge mensen kritisch bewust te maken van de wereld waarin ze leven èn... van zichzelf.
Ze dienen, in vredesnaam, alles wat ze zien en horen niet voor zoete koek aan te nemen. Mens zijn is per definitie "ongelovig zijn"...
Dwarsliggen, maar niet om het dwarsliggen...
Zowel Tros-Aktua, Vara's Achter het Nieuws, de Waarheid, de Telegraaf en NRC-Handelsblad dienen met een kritisch oog en oor bekeken, beluisterd en gelezen te worden.
Nu loop je met het kweken van een dergelijke houding wel het gevaar van (politieke) onverschilligheid, vooral bij jonge mensen.
Eén van de belangrijke doelstellingen van een vak als geschiedenis is dan ook belangstelling kweken voor de mens achter de gebeurtenissen, voor de mens van ultra-conservatief in zijn denken tot en met de "plus Marxiste que Dieu"...

RN Hoe staat dit in relatie tot het geschiedenisonderwijs?

D. Ook in het geschiedenisonderwijs speelt de visie op mens en maatschappij duidelijk mee.
De onmondigheid van de mens dient bestreden te worden omdat het fundamenteel is voor het voortbestaan van een democratische wijze van leven, een wijze van leven, wel eens (Churchill) gekarakteriseerd als de minst slechte, die ik prefereer.

RN Het is voorstelbaar, dat je voorzover het de groten uit de geschiedenis betreft, wel de individuele mens eruit kunt lichten, maar de grote meerderheid van de mensheid blijft een amorfe massa. Wat denkt u daarom van de pogingen om de geschiedenis van het gewone volk te schrijven?

D. Het is een goede zaak dat we proberen los te komen van een op "Grote figuren" gefixeerde geschiedschrijving, dat er meer nadruk wordt gelegd op structuren en processen. Het kardinale punt is dan: hoe vertaal je deze 'ontdekkingen' door de vakwetenschap naar het schoolvlak? Wanneer zijn leerlingen daar rijp voor enz. enz. - Aan de hand van historisch materiaal (de vertelling is overigens niet taboe!!) dienen de leerlingen op ontdekking te gaan.
Vanzelfsprekend ontkom je daarbij als leraar niet aan een stukje subjectiviteit, al is het alleen al door de keuze van de themata en het materiaal.

Maar programmeren op een bepaalde visie, en dan bedoel ik niet de algemeen in onze samenleving aanvaarde waarden als eerlijkheid, rechtvaardigheid, vrijheid enz., acht ik uit den boze. Het gaat er juist om dat leerlingen kennis en inzicht in (van) visies krijgen. Daarom is aanbieding van rijk geschakeerd materiaal zo belangrijk.

RN Het is mij opgevallen, dat de huidige schoolboekjes niet een omschrijving geven, vanuit welke visie op mens en maatschappij ze geschreven zijn. Hooguit volstaan ze met een onderwijskundige verantwoording.

D. Is het niet juist van belang dat de docent met de leerling dit zelf ontdekken?
Het is niet zo moeilijk om bij een thema als "de koude oorlog" te ontdekken of de wind uit het "oosten of het westen" waait. En de invalshoek is ook vrij vlug te ontdekken bij onderwerpen als "de kerk in de middeleeuwen", "de reformatie" of "de verlichting".
Maar de grootste moeite zul je wel hebben met de schrijvers van enerzijds....anderzijds, en toch is dat zo'n belangrijke houding voor een historicus...
De narigheid is dat boeken zo gauw worden nagepraat. Er is een soort mystiek ontzag voor alles wat gedrukt staat.
Persoonlijk vind ik het bestuderen van het verleden vanuit een bepaalde maatschappijvisie, als object van studie, interessant en vaak ook onthullend voor wat we, in verbondenheid met illustre voorgangers, hebben weten weg te moffelen... "die im Dunkeln sieht man nicht..."

RN Voldoen de schoolboeken in hun huidige vorm dan nog wel?

D. Mijn voorkeur gaat uit naar onderwijsleerpakketten, die samengesteld zijn door een team van vakwetenschappers en vakdidaktici in nauwe samenwerking met "de werkers in het veld".

RN Welke eisen stelt u aan deze pakketten?

D. Ten eerste: er mag geen wetenschappelijke onzin in staan.
De vakwetenschap dient het historisch materiaal aan te dragen. Het is de taak van de vakdidacticus/veldwerker dit voor gebruik in de klas geschikt te maken.
Ten tweede: als je uitgaat van de gedachte dat de leerling kritisch dient te leren denken, dan moet je niet alles gaan voorkauwen. Hij komt dan het verst door zelf te ontdekken hoe de wereld in elkaar zit, hoe deze historisch gegroeid is, m.a.w. er dient uitgegaan te worden van de methode van zelfontdekking en zelfwerkzaanheid.
Ten derde: in dergelijke pakketten zal voor zowel de sociaal-economische als de culturele geschiedenis een flinke plaats ingeruimd dienen te worden. Deze bovengenoemde eisen zijn in theorie bijna onbeperkt uit te breiden.
De pakketten dienen:
- toepasbaar te zijn op vier niveau's (LBO, MAVO, HAVO, VWO);
- voorzien te zijn van specifieke doelstellingen tot en met toetsen;
- diagnostische toetsen te bevatten om te kunnen ontdekken waar de leerling in de fout ging;
- basis- en verrijkingsstof te bevatten (differentiatie binnen klasseverband);
- opgebouwd te zijn uit dwars-(structuren) en lengte-(processen) doorsneden;
- zo-mogelijk dicht bij huis te vertrekken (lokale geschiedenis!);
- rekening te houden met de grenzen van de belevingswereld van het kind (leeftijdsfasen).

Tot slot: de pakketten dienen multi-mediaal te zijn: teksten, maar ook dia's, films, video-banden, geluidsbanden.

Men vergeet nl. wel eens dat schilderijen, cartoons, dia's, film-en t.v.-opnamen, geluidsopnamen ("oral history") ook historische bronnen vormen.

RN Maar hoe breng je nu zoiets als bijvoorbeeld oude of middeleeuwse geschiedenis hieronder?

D. Ten eerste dienen wij ons te bezinnen op het belang van oudheid en middeleeuwen voor onze cultuur, maar in de tweede plaats en dat wordt vaak vergeten: geschiedenis mag ook gewoon fijn zijn. Niets meer en niets minder. Je inleven, je kunnen inleven (een belangrijke vaardigheid voor het schoolvak geschiedenis) in andere culturen betekent een verruiming van de menselijke geest. En over het nut daarvan gesproken: denk eens aan de vele vrije tijd die de toekomstige mens wordt voorgeschoteld! Steeds maar jagen, vissen en voetballen moet toch ook gaan vervelen!

RN U legt de nodige nadruk op het belang van de vakwetenschap geschiedenis voor het schoolvak. Ik wil later hierop nog doorgaan, maar eerst wil ik u vragen hoe u de onderwijskundige bijdrage ziet tot het schoolvak.

D. Dit is een hulpwetenschap voor de a.s. leraar. Met de uitkomsten ervan heb je rekening te houden: elke leraar behoort bijv. kennis te nemen van de puberteitspsychologie. Als je iets afweet van wat een kind van 12-13 jaar beweegt, dan kun je als leraar beter aansluiten bij zijn belevingswereld. Het jammere van onderwijskundigen is, dat ze bij hun werk vaak zover van de dagelijkse onderwijspraktijk afstaan.

RN Je hoort nogal eens: "leraarschap ligt je of ligt je niet, je hebt het of je hebt het niet".

D. Je kunt ter voorbereiding op het leraarschap veel leren. Het is een ambacht. Als je niet weet, dat een goed verhaal voor leerlingen gelardeert dient te zijn met details, dat dat de inleving bevordert, dan is het wel haast zeker dat zo'n leraar niet boeiend (d.w.z. motiverend) zal vertellen. - Maar hij kan (kunde) het leren, eventueel met behulp van micro-teaching. Heb je van nature een hekel aan kinderen, begin dan liever niet aan het leraarschap tot je op dit punt wat meer met jezelf in het reine bent.
Noch aan zelfkwelling, noch aan sadisme is in het onderwijs behoefte.

Het zou, tussen twee haakjes, erg interessant zijn om eens uit te zoeken wie leraar worden en waarom. Welke karakterstructuren kom je het meest tegen bij onderwijsgevenden? Maar dit terzijde!

Heb je moeilijkheden met de communicatie, dan zul je zelf iets aan de oplossing van dit probleem moeten doen.
Een klein percentage studenten heeft "het" van nature. Tijdens de didactiekcolleges merk je dat gewoon. In die gevallen kun je misschien van "kunst" spreken. Overigens zou er nog veel zijn op te merken over de voor- en nadelen van de zgn. natuurtalenten met betrekking tot het begeleiden van het onderwijsleerproces in de praktijk.
Het leraarschap is een kunde met de vakwetenschap in het voorste gelid.

Ik vind dat er tussen vakwetenschappers, vakdidactici en onderwijskundigen te weinig contact is. Dit is wel te verklaren. De programma's aan de universiteiten zijn al overladen. De vakwetenschappelijke opleiding moet bekort worden, maar vakdidactiek en onderwijskunde trekken aan de bel voor meer tijd en geld. In zo'n situatie dreigt iedere groep zijn stelling in te nemen en te verdedigen.
-Van tijd voor bezinning is dan nauwelijks sprake.-
Toch is de integratie van de drie genoemde groepen erg belangrijk.
Indien vakwetenschappers en vakdidactici zich niet meer bezinnen op de betekenis van het schoolvak geschiedenis (en staatsinrichting!) zou dit op den duur ook voor het vak op de universiteit konsekwenties kunnen hebben.

Is een sociale wereldoriëntatie van klas één tot en met vier bij het a.v.o. en v.w.o. dan niet voldoende? Te geven door tweede en derde graders? En zouden zo de eerste graders (en daarmee het opleidings terrein van de universiteit) niet gemist kunnen worden? - Sommigen zullen zeggen: nog geen kamp, want dan blijft wetenschappelijk onderzoek als enige taak over...

Met een variatie op een uitspraak van Churchill: "Let history as science give us the tools (vakdidactici en veldwerkers) and we'll finish the job"...

RN Wat dient de vakwetenschap dan precies aan te reiken voor het schoolvak geschiedenis?

D. Zoals ik al zei is juist de discussie over dit punt op het Instituut voor Geschiedenis van groot belang.
Zomaar in willekeurige volgorde een paar punten.
- In de eerste plaats dat er een tijdsvolgorde is die niet omkeerbaar is, dat oorzaken en gevolgen niet te verwisselen zijn zonder de geschiedenis geweld aan te doen.
- Wat bronnen zijn, de betrouwbaarheid enz. enz.
- Het probleem van de interpretatie
Het attenderen(een te zacht woord) op het gevaar van misbruik van de geschiedenis voor politieke doeleinden. Ik denk bijv. aan de film van Schuursman over de N.S.B., waar in een redevoering in Heiligerlee Mussert Adolf, Graaf van Nassau, voor zijn partij opeist
- Het aandragen van punten van verschil en overeenkomst (vergelijken in de tijd)

Uit wat ik al eerder gezegd heb wil ik nog eens graag beklemtonen dat geschiedenis een fijn vak kan zijn en moet blijven (of worden!)
Zo je wil: een luxe, maar ... met een belangrijke vormende waarde.

Om een slogan uit de reclamewereld te gebruiken: MET MELK MEER MANS, MET GESCHIEDENIS MEER MENS?!
Wil je vooral het vraagteken niet vergeten, want bij dit laatste twijfel ik hardgrondig. De mens is hardleers...

RN Wat betekent nu de integratie van vakwetenschap en pedagogisch-didactische vorming, vertaald naar de praktijk van het IvG?

D. Integratie is tot op heden niet gelukt. Een op ons instituut in nov. 1974 praktisch unaniem aanvaard integratie-model is mede onder druk van de Academische Raad niet van de grond gekomen. Incidenteel proberen we iets te ondernemen.
Zo zal collega Renner (van de sectie contemporaine geschiedenis, rN) met studenten een film en een video-bandopname over Tsjecho-Slowakije bijwonen, die vertoond zullen worden in het kader van een college vakdidactiek over "gebruik van film en video".

Juist door wetenschappelijke instituten zal goed doordacht materiaal aan de scholen gepresenteerd dienen te worden. Colleges vakdidactiek kunnen hierin een groot aandeel hebben. Hier kan een theoretische doordenking plaatshebben van samen te stellen pakketten. Deze kunnen door studenten in overleg met mentoren aan de praktijk getoetst worden.
Dit kan een richting zijn waarin zich in de toekomst een "historisch didaktisch dokumentatie-centrum" in Groningen kan ontwikkelen.

RN Dit is een mooie toekomstvisie, maar wat is op dit moment de meest realiseerbare vorm voor de voorbereiding op het a.s. leraarschap? E.e.a. toegespitst op een academische opleiding.

D. Volgens mij kan die er als volgt uitzien:
a. een variabel aantal maanden vóór 't doctoraal vakdidactiek

b. idem daarna
De totale duur van a. en b. schat ik op twaalf maanden.
c. een assistent-leraarschap. Dit heeft als voordeel, dat je als jong leraar niet in één keer de volledige werktaak moet gaan doen. Bovendien kunnen de assistent-leraren de ervaren leraren ontlasten; deze kunnen dan meer tijd vrijmaken voor studie, her- en bijscholing etc.
d. als afronding een brevet, dat je volledig bevoegd bent.
Neveneffect: bestrijding van de werkeloosheid onder academici!

RN Tot slot nog twee vragen. Ondanks dat er weinig ruimte is , wil ik het volgende nog even aansnijden. U bent voorzitter van een Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinricchting. Over het centraal schriftelijk is de laatste tijd nogal wat te doen. Kunt u hierop wat commentaar geven?

D. Er bestaan nogal wat misverstanden over het CEGES-werk. Zo stond er onlangs in de Volkskrant, dat het proefexamen 1976 multiple-choice-vragen zou bevatten. Dit is absoluut niet waar. In Kleio is te lezen dat voor wat betreft de volgende experimenten (!) gedacht wordt aan een combinatie van vraagmogelijkheden, zoals essayvragen (openvragen), half-open vragen, meerkeuze vragen. De commissie is bepaald nog niet toe aan een eindoordeel. Ze kan de minister (de CEGES is een staatscommissie) adviseren dat een centraal schriftelijk voor geschiedenis en staatsinrichting niet mogelijk is! De overheid oefende tot nu toe geen enkele druk uit om de centrale toetsing er door te drukken. Integendeel, men houdt zich aan de afspraken.

RN Tot besluit: u bent nogal in de weer met audio-visuele middelen. Vanwaar die belangstelling?

D. Dat is heel persoonlijk. Ik neem graag waar, ik zie graag mooie dingen, ik luister graag. Langzamerhand is deze hobby ook in mijn vak doorgedrongen, en ik heb daarbij de ontdekking gedaan dat er meer aan historische bronnen aanwezig is dan we zoal vermoeden.
Graag zou ik over deze AV-media eens wetenschappelijk verantwoord onderzoek willen plegen om de (on)mogelijkheden ervan vast te stellen.
Een taak voor Groningen?